

Múzeumpedagógia újragondolva – A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum múzeumpedagógiai foglalkozásainak vizsgálata, módszertani megújítása

Schlichter-Takács Anett és Csimáné Pozsegovics Beáta

Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar Szakmódszertani Tanszék

Absztrakt

A pedagógiai gyakorlatban manapság egyre jellemzőbb a formálistól eltérő, atipikus tanítási-tanulási módszerek alkalmazása és az iskolai helyszíntől való elszakadás. A múzeum sajátos, speciális közege és a kiállításaiiban rejlő pedagógiai lehetőségek jó alkalmat kínálnak arra, hogy elérjék azt a célt, hogy a gyermekek tanulási folyamatait hatékonyabbá tegyék (Takács, 2013, 2015; Kárpáti, 2009). A „szórakozva tanulás” elvét szem előtt tartó változatos múzeumpedagógiai módszertan alkalmazása a gyakorlatban kiváló tanítási/tanulási alkalmakat nyújthat a pedagógusok és diákjaik számára, a tananyag élményszerű elsajátítására. Kutatásunkban a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum múzeumpedagógiai foglalkozásait vizsgáltuk, fókuszba az alkalmazott módszereket állítottuk. Huszonegy múzeumpedagógiai foglalkozáson vettünk részt, továbbá interjúkat készítettünk a múzeumpedagógusokkal és pedagógusokkal. Végül a vizsgálat során szerzett tapasztalatok figyelembevételével összeállítottunk egy mintaprogramot, mely segítséget, új ötleteket nyújthat a múzeumpedagógusoknak és a tanítóknak/tanároknak a későbbi tervezésben.

Kulcsszavak: múzeumpedagógia, múzeumpedagógiai módszerek, edutainment (szórakozva tanulás), iskolán kívüli tanulás

A múzeumpedagógia és módszerei

A használatban lévő gazdag szakszókincs miatt (múzeumi kreatív foglalkozás, múzeumi közművelődés, múzeumi népművelés, múzeumi mediáció, múzeumi közönségkapcsolatok, múzeumandragógia, felnőtt múzeumpedagógia, múzeumi gerontagógia) a múzeumpedagógia definiálása nem egyszerű feladat (Koltai, 2011). Nyugat-Európa múzeumaiban a gyerekek oktatása, felnőttek oktatása, oktatási programok családoknak kifejezések jellemzőek (Cseri, 2009), elterjedt továbbá a múzeumi tanulás (Kárpáti, 2009; Kolosai, 2019) ki-

fejezés használata is¹. Röviden, a „szórakozva tanulás” („edutainment”) elvét szem előtt tartó múzeumpedagógiai módszertan, egy-egy célcsoport életkori sajátosságait figyelembe véve a komplexitásra törekvő, a tapasztalati tanulást központba állítva interpretálja a múzeumi tartalmakat (Takács, 2013; Kolosai, 2019).

Számos oktatási módszer eleme egy múzeumpedagógiai foglalkozásnak, ilyenek például a szemléltetés, megbeszélés, magyarázat állandó elemei. A múzeumban adottak a tárgyak, számos alkalom van a *szemléltetés*re, melynek segítségével kérdések feltevésével-megválaszolásával a gyerekek ismeretei egy adott témáról, tárgyról, jelenségről elmélyíthetők. Népszerű módszer a *megbeszélés*, mely feltételezi a múzeumpedagógus és a csoport közötti állandó kontaktust, a folyamatos visszajelzést. A megbeszélés leglényegesebb eleme a kérdés. A gyerekek a múzeumpedagógus kérdéseire válaszolva dolgozzák fel a kiállításban látottakat. Gyakori módszer a múzeumi foglalkozásokon a *magyarázat* is, mely hozzájárul a fogalmak megértéséhez, összefüggésekre, szabályokra mutat rá. A hatékony magyarázat világos, tömör, érdekes, egyszerű és érzelmekkel kísért.

A gyakran alkalmazott módszerek mellett, ugyanakkor több olyan módszer is alkalmazásra kerül a múzeumi munkában, melyek elősegítik az élményalapú tanulást. Ilyenek a tárlatvezetés; a szerepjáték, illetve a drámapedagógiai módszerek; a feladatlapokkal és foglalkoztató füzetekkel végzett tanulás; a manuális tevékenységek közül a tárgykészítés; a vetélkedő és a társasjáték; a vita módszere; a projekt módszer, valamint a történetmesélés módszere (Cseri, 2009; Tancz, 2009; Vásárhelyi & Sinkó, 2004; Koltai, 2011; Takács, 2013).

A *tárlatvezetés* a múzeumi ismeretátadás megszokott módja. Mint múzeumpedagógiai módszer mindenekelőtt az adott múzeumpedagógiai program eleme, az ehhez kapcsolódó ismeretkörök, kiválasztott tárgyak bemutatására irányul. Alapja a kérdve-kifejtés, a résztvevők aktivizálása. Felnőttek esetében a 40-60 perc a legideálisabb időtartam, gyermekeknél maximum 30 perc. A jó tárlatvezetés titka a korosztályi sajátosságok figyelembevétel, a közérthetőség, a humor, valamint a lényegre törő interpretáció, melynek során nem szükséges minden tárgyról beszélni, azokat érdemes összeválogatni, melyek nélkülözhetetlenek az adott korszak vagy kultúra megértéséhez².

Egyre gyakrabban alkalmazott módszerek a *drámapedagógiai módszerek*, múzeumokban főként a szituációs és szimulációs játékok, a történetek dramatizálása. Ezen módszerek alkalmazása során megeleveníthető a múlt, személyessé tehető a megszerzett tudás, fejleszthetők az intellektuális készségek, a kreativitás, valamint a szociális készségek és az együttműködési

¹ A British Museum honlapján található kifejezések: iskola, tanárok, család, felnőtt. www.britismuseum.org/learning.aspx (2013. 04. 08.).

² Menjünk múzeumba! Segédanyag a múzeumpedagógia módszertanához. <http://www.derimuzeum.hu/deri/mped/muzeumpedagogia-modszertan.pdf> (2015. 10. 05.)

képességek. A gyerekek a tapasztalati tanulás útján eseményeket, jelenségeket gyakorolhatnak be, más emberek „bőrébe bújva” emberi tulajdonságok, személyiségek között tehetnek különbséget. Miközben azonosulnak az eljátszott szereppel, átéli a problémát, fokozva ezáltal a megértés hatékonyságát (Horváth, n.d.; Koltai, 2011).

A múzeumpedagógiai munka egyik fontos része a feladatlapokkal való ténykedés, amelyek sok program kiegészítő egységei. A múzeumi feladatlap az iskolai feladatlapokkal szemben játékos és változatos, mindenekelőtt nem a tudásmérés eszköze, hanem a kiállítások megismerésének egyik módszere, melyhez a felfedezés öröme társul, hiszen a gyerekek e feladatlapok révén maguk fedezhetik fel a kiállítások izgalmas világát. A múzeumok gyakran szerkesztenek oktató vagy szórakoztató jellegű feladatlapokat felnőttek részére is, amelyek hol kiállítási séta „vezetők”, hol egy terem érdekességeire hívják fel a figyelmet. A gyerekeknek készült feladatlapokat is láthatjuk néha felnőttek kezében, és vannak kifejezetten családoknak szóló felnőtt-gyermek kooperációjára épülő feladatlapok, munkafüzetek egyaránt. Léteznek vezető jellegű feladatlapok, melyek – mint egy mini katalógus – a kiállítás struktúráját ismertetik a gyerekekkel. Vannak játékos feladatlapok, melyek játszva hívják fel a figyelmet a kiállított tárgyakra. Továbbá vannak kreatív feladatlapok, melyek már alkotómunkával is párosulnak, végül vannak az úgynevezett ráébresztő feladatlapok, melyek egy kiállítás tárgyain keresztül új, a kiállításon nem hangsúlyos vagy akár a kiállítástól független ismereteket, összefüggéseket hívnak elő vagy mutatnak be, ilyenek felismeréséhez segíthetnek hozzá (Vásárhelyi & Sinkó, 2004; Orbán, 2011). Más szempontok alapján beszélhetünk 1) egyéni vagy csoportos; 2) múzeumi látogatás során alkalmazandó vagy múzeumi látogatást követően alkalmazandó, valamint 3) a múzeumpedagógiai tevékenységet kiegészítendő vagy a múzeumpedagógiai tevékenység alapját képező feladatlapokról. A múzeumpedagógusok tapasztalatai szerint a gyermekek, különösen a fiatalabb korosztály figyelmének fenntartására célszerű egy úgynevezett „vezetőfigura” alkalmazása (Koltai, 2011).

A jó feladatlap:

1. Terjedelme, nyelvezete életkor- és korosztályfüggő. Amennyiben nagy a kiállítási terület, ajánlatos több egységre osztani, több, rövidebb feladatlapot szerkeszteni.
2. Lényeges, hogy változatos legyen, keverje a kérdésformákat, a feladattípusokat.
3. Kövessen valamilyen struktúrát. Ilyen például az időbeliség, a kiállítás bejárási szisztémája.
4. Legyen jól megtervezett, látványos, figyelemfelhívó, ötletes.

Miután elkészült, érdemes letesztelni, így az esetlegesen felmerülő hibák időben korrigálhatók. Fontos továbbá a visszacsatolás. A foglalkozások végén ellenőrzés és javítás céljából, segítve az új ismeretek rögzülését a régiékek megerősítését, a feladatokat beszéljük meg.

A feladatlapok, foglalkoztató füzetek használata közben a gyerekek megtanulják bejárni a kiállítást, elolvasni a feliratokat, képesek lesznek más múzeumlátogatás során észlelni olyan „rejtett” információkat, amelyek egyébként nem keltenék fel figyelmüket. A motiváló erőt itt is az adja, hogy saját maguk fedezik fel az új dolgokat az adott kiállításban (Németh & Skiera, 1999; Kárpáti, 2009).

A *kézműves, manuális tevékenység, tárgykészítés* közkedvelt hazai múzeumpedagógiai módszer. Önállóan és más múzeumpedagógiai módszerekkel kombinálva is használják, megvalósulhat egyéni és csoportos munkában. Elsősorban gyermekek esetében alkalmazzák, kiváló eszköz a kézügyesség és a finommotoros készségek fejlesztésére. A múzeumi kiállítások többsége használható tárgykészítésre, kézműves ténykedésre, arra azonban figyelni kell, hogy az elkészítendő tárgy kapcsolódjon a kiállításhoz, témához, megfeleljen az életkori sajátosságoknak (Koltai, 2011; Orbán, 2011; Hajnal, M. n.d.). Az elkészült tárgyat a résztvevők általában magukkal vihetik, de előfordul, hogy a „mini műalkotások” a múzeumi foglalkoztatókban kerülnek kiállításra³.

Szintén népszerűek a múzeumpedagógiai metodikában a *vetélkedők és társasjátékok*, melyeket elsősorban általános iskola felső tagozatos és középiskolás korosztály számára kínálnak a múzeumok. Jól alkalmazhatók a szereplők szellemi és/vagy motoros aktivizálására, a kreativitás és a szociális kompetenciák fejlesztésére (Koltai, 2011).

Leginkább az idősebb gyermekek körében alkalmazható módszer, a *vita*. Előszertettel alkalmazzák olyan programokban, melyek a múzeumi gyűjteményt felhasználva támogatják a tanulmányi versenyekre való felkészülést, a tehetséggondozást. Kiválóan alkalmas az önálló véleményalkotás, érvelés fejlesztésére, az adott témával kapcsolatos ismeretek elmélyítésére (Koltai, 2011).

A *projekt-módszer* jellemzően a több foglalkozásból álló múzeumpedagógiai programokban, múzeumi táborokban használható. Alkalmazása során fejleszthetőek a szociális kompetenciák, a kreativitás, szervezéshez-tervezéshez kötődő képességek. Sikerességének egyik fontos kritériuma a végrehajtandó feladatok sokszínűsége, változatossága (M. Nádasi, 2010; Koltai, 2011).

Hatékony múzeumpedagógiai módszer a *történetmesélés*. Leglényesebb pedagógiai és andragógiai előnye a vizualitás, a képzelőerő és a szókincs fejlesztése. Kiválóan alkalmas egyes kultúrák és irányzatok bemutatására. Személyessé, könnyen átélethetővé és befogadhatóvá teszi a kérdéskör bemutatását, további gondolkodásra készítet (Koltai, 2011; Hajnal M., n.d.).

Az utóbbi évek felgyorsult változásai társadalmi, kulturális és technológiai környezetünkben a múzeumpedagógiai módszerek korszerűsítését vonták

³ Menjünk múzeumba! Segédanyag a múzeumpedagógia módszertanához. <http://www.derimuzeum.hu/deri/mped/muzeumpedagogia-modszertan.pdf> (2015. 10. 05.)

maguk után. A múzeumok közvetítési eszközeikben és módszereikben gazdagodtak, új tartalmakkal színesedtek. Legfontosabb innovációként az internet alapú múzeumi kultúrákövetítés, valamint az infokommunikációs és multimédiás eszközök⁴ alkalmazása említhető, mellyel a látogatók interaktivitását, interaktív tanulását helyezték előtérbe (Koltai, 2011; Tóth-Mózer & Miskey, 2019; Fegyverneki, 2020).

A virtuális technológia fejlődésének előre haladásával a *múzeumi honlapok* (oktatási eszközként) is jelentős szerephez jutottak az oktatásban és a kommunikációban (Kárpáti, 2009).

A digitális technológiák aktivizálhatják a látogatót virtuálisan, például a digitalizált múzeumi tartalmakat távolról is elérhetővé tevő játékokkal, felfedező programokkal, illetve a kiállításon, a valós tárgy, helyszín sokoldalú és élményalapú bemutatásával. Manapság már számos ingyenes alkalmazással színesíthetők a múzeumi foglalkozások, ilyenek többek között a szófelhő, az online gondolattérkép, az infografika, a digitális történetek, az online kvízzjáték, valamint a QR-kódok felhasználása (Bánki & Ruttkay, 2020; Fegyverneki, 2020).

A közkedvelt audio guide-ok hanganyagai mobil app formájában könnyen elérhetővé tehetőek. Ötletes szelfik készítésére, digitális gyűjtögetésre, játékos felfedező tevékenységekre is alkalmas a mobiltelefonok legtöbbször (Bánki & Ruttkay, 2020). A vezeték nélküli kommunikációs eszközök alkalmazásával (például GPS, mobiltelefon, internet) a múzeumi környezetben a hagyományos múzeumi oktatási módszerek kiegészülnek a digitális és a kooperációs képességek javítására irányuló szociális kompetenciák fejlesztésével (Kagan & Kagan, 2009; Koltai, 2011; H. Molnár, 2012).

A múzeumi oktatásra egyaránt jellemző a frontális oktatás (ide tartozik például a tárlatvezetés), a csoportmunka (drámapedagógiai, művészeti tevékenységek), az egyéni munka (egyéni kutatás, feladatlap megoldása, forráselemzés), valamint időigényessége miatt legritkábban a páros munka *szervezési formája* is. Utóbbi jelentősége, hogy kortárs kapcsolatokban mutatja meg a gyerekeket, lényeges lépcsőfok az együttműködő tapasztalatszerzésben.

A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum múzeumpedagógiai programjainak vizsgálata

A kutatás célja

Kutatásunk célja, hogy megismerjük a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum múzeumpedagógiai programjait, mindenekelőtt a foglalkozások során alkalmazott módszereket, továbbá a múzeum és a helyi iskolák, pedagógusok kapcsolatára is kitékintünk.

⁴ <http://www.nhmus.hu/hu/NatEu#tanosveny> (2020. 07. 01.)

A kutatás eredményei elsősorban a múzeumpedagógiai programok hatékonyabb módszertani megújításában hasznosulhatnak, valamint hozzájárulhatnak a pedagógusok és a múzeumpedagógusok eredményesebb kommunikációjához.

A vizsgálat során alkalmazott módszereink: 1) dokumentumelemzés, 2) múzeumpedagógiai foglalkozások megfigyelése és értékelése, 3) interjúk készítése múzeumpedagógusokkal és a múzeumot gyerekekkel látogató pedagógusokkal. Az interjúkat a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum múzeumpedagógusaival, a Nagyboldogasszony Római Katolikus Gimnázium Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola, a Kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola és Gimnázium, valamint a Kodály Zoltán Központi Általános Iskola Toponári Tagiskola pedagógusaival készítettük. (interjúkérdések: 1. melléklet)

Két félév során tizenhét, a múzeum dolgozói vagy a múzeum részéről felkért szakértők által tartott múzeumpedagógiai foglalkozást,⁵ továbbá négy tanítók, tanárok által tartott programot figyeltünk meg⁶. A foglalkozásokkal kapcsolatban öt múzeumpedagógussal készítettünk interjút.

2017 novembere és 2018 júniusa között a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum 44 múzeumi foglalkozásán, összesen 1432 fő vett részt.⁷ Ebből jól látszik, hogy a Rippl-Rónai Múzeum múzeumpedagógiai programjai népszerűek. A múzeumpedagógusok elmondása szerint a kaposvári és Kaposvár környéki általános iskolák és óvodák, nagy számban veszik igénybe a múzeumi foglalkozásokat. A múzeumlátogatások gyakorisága iskolánként, osztályonként, sőt pedagógusonként is eltérő. Az intézmények mintegy fele félévente legalább egyszer, de akad olyan is, aki félévente többször él a múzeum kínálta lehetőségekkel.

A kutatás eredményei

Alapvetően a városi intézmények azok, amelyek körében a múzeumi foglalkozások hatékonyabban vannak jelen. A város iskolái és pedagógusai számolnak a múzeummal, mint a szabadidő hasznos eltöltésével, jobb esetekben az oktatáshoz kapcsolódó programokkal, bár ez utóbbi ritkább. A múzeumnak sikerült beépülnie az intézmények, a pedagógusok tudatába, s arra törekszik,

⁵ A megfigyelt foglalkozások címei: Kollázs és asszablázs; A tengerészkapitány meséi; Pásztorvilág, betyárvilág; Miről mesélnek a csontok?; Árpa is van makk is van...; „Míg az ipam, napam él...”; Fülelj!; Bőrönd múzeum – Rákóczi katonái; Bőrönd múzeum – Restaurátor foglalkozás; Kölyök múzeum – Miről mesélnek az érmék?; Tollak, szörmék, üvegszemek; A láda titka; Jelek és jelképek; Kisgömböc; Erdő-mező-vizek világa; Apró világ nagy csodái; Csáprágók és lábaik

⁶ A pedagógusok által tartott múzeumpedagógiai foglalkozások: 1) a kaposvári Kodály Zoltán Központi Általános Iskola II. Rákóczi Ferenc Tagiskolája pedagógusai által tartott biológia óra a múzeumban, 2) Lukics József, hagyományörző Rendhagyó történelem órája három alkalommal.

⁷ Interjú Őszi Zoltán múzeumpedagógussal, Rippl-Rónai Múzeum. (2018. 09. 10.)

hogy mind szélesebb partneri kapcsolatrendszer építsen ki és működtessen. A Rippl-Rónai Múzeum és a helyi iskolák, még inkább a pedagógusok kapcsolata meglehetősen jó.⁸ A kapcsolatépítés a napi spontán munkakapcsolatokon keresztül, továbbá szakmai rendezvényeken, nyílt napokon történik. Jelenleg az általános iskolákkal a legszélesebb a kapcsolatrendszerük, mintegy 350 pedagógussal tartják a kapcsolatot, vagyis ennyi személyes e-mail címmel rendelkeznek. A kapcsolati rendszerben jóval kisebb arányban képviseltetik magukat a középiskolák és tanáraik.

A múzeumpedagógusok a múzeumi szakágak szerint osztották fel egymás között a programok kidolgozását és megtartását. A legnépszerűbb foglalkozások a természetrajzi és a néprajzi kiállításokhoz kapcsolódó programok. Átlagosan hetente 3-5 programot tartanak, de a május-júniusi időszakban naponta többet is.

A foglalkozások tervezése során a múzeumpedagógusok megpróbálják alkalmazni azokat a módszereket, melyekkel – véleményük szerint – hatékonyan tudják a fentebb meghatározott célokat megvalósítani. Úgy gondolják, a programokhoz kapcsolódó tevékenységek alapoznak az egyes korosztályok empátiás készségeire, az információgyűjtést, -elemzést, -feldolgozást végző kognitív kompetenciák meglétére és fejlesztésére. A programok során fontos szerepe van a kontaktus és konfliktuskezelési, kötődési, együttműködési alapképességeknek, összefoglalóan a szociális kompetenciák meglétének és fejlesztésének.

A programok leginkább az alkalmazott demonstrációs eszközök, valamint a felhasznált anyagok gazdagsága, mennyisége tekintetében jelentenek újdonságot, mely alap kellene, hogy legyen a jelenben és a jövőben, a hazai múzeumpedagógiában. A múzeum programjai megvalósítása során hangsúlyt fektet a nagy mennyiségű demonstrációs eszköz és eredeti tárgy, lelet felhasználására. A tárgyak, leletek használata az a pont, ami megnyitja a gyerekeket a foglalkozás témája, és a múzeumpedagógus felé. Megfigyeléseink, valamint a pedagógusok véleménye szerint is, a jól előkészített, prezentált, megfelelő dramaturgiával elővezetett lelet kézbe vétele nagy élmény a tanulók számára.

A pedagógusok a múzeumlátogatás előtt minden esetben felveszik a kapcsolatot a múzeumpedagógusokkal, ha múzeumpedagógiai programot igényelnek. Legtöbb esetben azonban csak technikai információkat szeretnének a múzeumlátogatásról, a programok módszertana, részletei nem sokszor kerülnek szóba. Sok esetben más pedagógusoktól kapott információk alapján választanak programot. A múzeumpedagógusok szintén a szervezési és technikai információkra kíváncsiak a csoportok érkezése előtt. Nagyon kevés pedagógus

⁸ A kapcsolat sokat fejlődött 2008 óta. Egy akkori kutatás (Takács, 2008) alapján kijelenthetjük: 2008 előtt egyáltalán nem jellemző a folyamatos kooperáció a múzeum, a közoktatási intézmények és pedagógusaik között. A TÁMOP és TIOP pályázatok eredményeként létrejött foglalkoztató terek és múzeumpedagógiai kínálat 2018-ra már aktív és folyamatos együttműködésekkel eredményezett.

tart saját foglalkozást a múzeumban, ha igen, ezek tervezéséhez elvétve kér információt a múzeumpedagógusoktól. A szakember, a múzeumpedagógus jól ismeri a múzeumot és annak anyagát, a csoporttal kapcsolatos alapvető tudnivalókat ugyanakkor a pedagógus fogalmazza meg. Milyen képességűek a gyerekek, milyen a szociális háttérük? Vannak-e speciális igényeik, amiket a látogatás során érdemes figyelembe venni? Milyen tudással rendelkeznek a kiválasztott témáról? Jártak-e már múzeumban? Mennyi idő áll rendelkezésre? Mindezeket a szempontokat célszerű előzetesen egyeztetni, beépíteni a látogatás menetébe, ily módon a látogatást közösen lehetne megtervezni.

A múzeumpedagógusok további tervei között szerepel a pedagógusok és múzeumi dolgozók közötti aktívabb munkakapcsolat, melynek fontos célja lenne, hogy a közösen megalkotott programok jobban kapcsolódhassanak a tanítandó tananyaghoz.

A tanulásnak és ezen belül a múzeumi tanulásnak is elsődleges célja az kell, hogy legyen, hogy fejlessze azokat a gondolkodási módokat, kommunikációs és társas készségeket, amelyek a boldoguláshoz a mai összetett, kölcsönös függések rendszerétől átszótt világunkban nélkülözhetetlenek.

Az általunk látogatott múzeumpedagógiai programok jelentős részénél az ismeretátadás módszere a számos szemléltetőeszköz alkalmazása mellett elsősorban frontális csoport, vagy -osztálymunkán alapult. Ezek alatt megpróbálták aktivizálni a tanulókat kérdésekkel, melyet kiegészített valamilyen interaktív tárgymegismerés, esetleg saját tárgykészítés. Véleményünk szerint ennél léteznek hatékonyabb módszerek – például a már bemutatott múzeumi vagy akár újabb, múzeumi közegben általában nem jellemző módszerek –, ahhoz, hogy eredményesebbé tegyünk a múzeumi foglalkozásokat. A színes, változatos módszertan lehetőséget nyújt az eltérő kognitív és tanulási stílusú tanulóknak a hatékony tudáselsajátításra. Érdemes például a gyermekek kooperációjára, cselekvéses tanulására, párhuzamos interakciókra építő kooperatív csoportmunkát előtérbe helyoznunk a múzeumi foglalkozásokon is. Tapasztalataink szerint, ahogyan a pedagógusok, úgy a múzeumi szakemberek többsége sincs felkészülve ezeknek a módszereknek az alkalmazására.

A kooperatív tanulás alapja a tanulók együttműködése, fontos jellemzője a feladatorientáltság, a szereposztás, a tagok egymással való kapcsolata (Kagan & Kagan, 2009; Kárpáti, 2009; H. Molnár, 2012).

A tanítási-tanulási módszereket tanulmányozó kutatások eredményei azt mutatták, hogy a kooperatív csoportok mennyiségileg többet produkálnak és a kutatók úgy értékelik, hogy a kooperatív oktatási módszerek alkalmazásával a tanulók jobb minőségi megoldásokat találnak (Orbán, 2011). A csoportok működésére vonatkozóan pedig igazolódtak azok a feltevések, melyek szerint a kooperatív csoportokban dolgozók jobban figyelnek egymásra, inkább segítik egymást, pozitívabban ítélik meg a csoportban lévő egyéneket. A kooperatív tanulás nem kizárólag a tárgyi tudás mélyítésére, a kritikai gondolkodás képességének fejlesztésére vagy a teljesítmény növelésére használható, ezek mellet nagy szerepet kap a szociális kompetencia fejlesztése

is (Kagan és Kagan, 2009). A kooperatív munka közben a tanulók olyan viselkedési mintákat sajátítanak el, melyek hozzájárulhatnak jövőendő szakmai, illetve magánéletük sikerességéhez is, hiszen ma már a legtöbb munkahelyen team-ek-ben dolgoznak, ahol közös munkával kell hozzájárulniuk a csoport eredményességéhez (H. Molnár, 2012).

A múzeumpedagógiai foglalkozások során sikeresen lehetne alkalmazni több kooperatív módszert is, úgymint az „Ablak”, „Beszámoló forgóban”, „Csoportinterjú”, „Diákkvartett”, „Felfedező riporter”, „Fordított szakértői mozaik”, „Kooperatív vita”, „Mozaik, Szakértői mozaik” módszereket (Tancz, 2009; Kagan & Kagan, 2009, Hajnal M., n.d.).

„Míg az ipam, napam él...”

– Múzeumpedagógiai módszertani ajánlás

A Rippl-Rónai Múzeum egyik általunk látogatott múzeumpedagógiai foglalkozásához készítettünk egy mintaprogramot, mely a kooperációs technikák alkalmazásával teszi lehetővé a programok hatékonyságának fokozását. Az eredeti foglalkozás, amit megtekintettünk, elsősorban az interaktív előadás, megbeszélés módszereire épült, amit kiegészített a témához kapcsolódó tárgyak bemutatása és kézbe vétele.

A múzeum által tartott foglalkozás címe „Míg az ipam, napam él...”, amit 4–7. osztályos tanulóknak ajánlanak. Kie volt a kelengyeláda és mit tartott benne? Mi az a hozomány és a móríng? Hogyan és miből készültek a viseletek? E kérdések körülményével ismerkedhetnek a résztvevők a régi ruhakészítéssel, az eszközökkel és ruhaneműkkel. A házasságkötés kapcsán pedig az emberi élet fordulóiról is beszélgetnek.⁹

Az általunk kidolgozott mintaprogram során, az eredetitől eltérően, csoportokban dolgoznak a tanulók.

A múzeumi foglalkozás címe: „Míg az ipam, napam él...”

Helyszín: Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár

Ajánlott korosztály: Általános iskola 4-7. osztály

Tudományterület: néphagyomány, népművészet

A foglalkozás oktatási célja: A foglalkozás alatt a gyermekek megismerkednek a kelengyeláda, a móríng és a hozomány fogalmával, a régi ruhakészítéssel, annak eszközeivel és az egyes ruhaneműkkel.

A foglalkozás nevelési célja: A múzeumpedagógiai program során hangsúlyos szerepet kap az együttműködés, a kooperációs készségek, a kreativitás, az esztétikai érzék fejlődése.

Fontosnak tartjuk, hogy a múzeumba érkezést megelőzően (főként akkor, ha először megyünk a gyerekekkel) a pedagógus játékos módszerekkel

⁹ <http://www.smmi.hu> letöltés ideje: 2019. 03. 13.

ismertesse a múzeumlátogatás szabályait. Érdemes felhívni arra a gyermekek figyelmét, hogy a múzeumban lévő tárgyak, eszközök, tehát a múzeumi gyűjtemény, olyan érték, melyet kötelességünk megőrizni.¹⁰

A múzeumlátogatás előtti napokban már az iskolában megtörténik a gyerekek felkészítése a múzeumlátogatásra. Ez történhet például a témához kapcsolódó mese komplex, kreatív feldolgozásával. Mikszáth Kálmán A néhai bárány című novellája (lásd 3. melléklet) például alkalmazható a téma bevezetésére, fogalmak tisztázására, például: tulipános láda, kelengye, egyes ruhadarabok.

A múzeumi foglalkozás rövid bemutatkozás után csoportbontással kezdődik. A csoportbontás módszere képmozaikok összeillesztése (képek lásd 4. melléklet). A témához kapcsolódó képeket felvágjuk. A tanulók húznak egy képdarabot, majd a mozaikok összeillesztésével alakítanak csoportokat.

A csoportbontást követően, a témához kapcsolódó novella feldolgozása kezdődhet képzeletjátékkal. A gyerekek becsukják a szemüket, a pedagógus instrukciója alapján belső képet alkotnak egy nyári viharról. Lehet-e valakit látni? Hallotok-e hangokat? Éreztek-e valamilyen szagot? A gyakorlat végén a tanulók szóban megosztják egymással belső képeiket, majd különféle eszközök, hangszerek segítségével (zacskók, újságpapír, kavicsok, pohár víz, dob, ritmusfa stb.) csoportokban megjelenítik a vihar hangjait.

Ezután is három csoportban dolgozunk tovább. Az első csoport tagjai azt a feladatot kapják, gondolják végig, hogyan néz ki egy láda és tervezzenek, majd készítsenek egyet egy cipősdobozból. A második csoport tagjai kapnak egy fényképet és egy leírást egy tulipános ládáról. Az ő feladatuk a saját tulipános ladjuk megtervezése, annak elkészítése cipősdobozból. A harmadik csoport tagjai fényképeket kapnak a kelengyeláda ruhadarabjairól és hozzájuk kapcsolódó leírásokat (perkálszoknya, kendő, mellény, ingváll, mente, csizma, ködmön stb.). Párosítaniuk kell a ruhadarabokat a leírásokkal, majd egy nagy csomagolópapírra előre megrajzolt mentét kidíszíteniük egy választott motívummal.

Ezután a csoportok egymás után bemutatják az elkészült alkotásokat. Tisztázzuk mi a különbség a ládák és a kelengye/tulipános ládák között, mi kerülhetett egy-egy tulipános ladába. Majd közösen elolvassuk és értelmezzük a novellát.

Az *első feladat* során megadott szavakat (hozomány, kelengye, móring, staférungrung, láda) kell kirakni a csapatok asztalára elhelyezett, lefordított betűkből. Mindenki – anélkül, hogy megnézné – a homlokához tesz egy papírt, úgy, hogy a többiek lássák, mi van rajta. Sorba kell állni - beszéd nélkül - úgy, hogy egy értelmes szó jöjjön ki a betűkből. Mikor ez sikerült, kinyithatják az asztalon lévő borítékot és elolvashatják a leírást. Majd elmondják a többi csoportnak, mit jelent a kirakott szó. (lásd 5. melléklet) A *második feladat* a

¹⁰ Ide kapcsolódó ötletek: szakítópróba játék (textil szakadásának vizsgálata, különböző típusú anyagok elszakítása), folt próba játék: különböző foltok eltávolításának próbája, összerakó játék: eltört tárgy „restaurálása” a tanteremben stb.

len és a kender feldolgozását mutatja be. Minden csoport sorban húz egy képet és kap egy leírást. A képek és a leírások nem illenek össze. Egy másik csapatnál van a szöveghez tartozó kép, amelyet valakinek a csoportból meg kell keresni a többi csoportnál, a *felfedező riportermódszerrel*, melynek lényege, hogy a csapat egy tagja a többi csoporttól gyűjt hasznos információkat a feladatmegoldáshoz (Tancz, 2009).

Miután megtalálták a saját szövegükhöz tartozó képet, A/3-as lapra a képhez magyarázatot készítenek a csoportok a szöveg alapján, rajzok, jelek kifejezések alkalmazásával. Fontos, hogy próbálják meg minél kreatívabban megjeleníteni a szövegben leírtakat. A *feladatküldés módszerrel* minden csoport kidolgoz egy-egy ismétlőkérdést a többi csoport számára – a saját ismeretanyagához kapcsolódva –, amelyet felír egy kártyára. A válaszát a kártya másik oldalára írja fel. A csoportok átadják a többi csoportnak a kártyáikat. A múzeum leletanyagából a bemutatható szerszámok közül a csoportok feladata, hogy válasszák ki a saját szövegükhöz tartozó eszközt, szerszámot. A *feladatcsere módszerét* alkalmazva, ahhoz a csoporthoz, akinél a szöveghez tartozó kép volt, oda kell menni két embernek a csoportból és el kell magyaráznia a képhez kapcsolódó ismereteket úgy, hogy ők tovább tudják adni azt, az osztálynak. Minden csoport megfogalmaz a témával kapcsolatban egy hamis állítást is. Ha minden csoport végzett az ismeretátadással a csoportoknak a len és a kender feldolgozásának sorrendjében be kell mutatni az osztálynak a munkafolyamatokat. A többi csoportnak ki kell találnia, melyik állítás nem igaz. A bemutatók után a csoportok a kapott kártyán lévő kérdést felolvassák, válaszolnak rá, ellenőrzik a kérdést feltevők válaszát, ha nem egyezik, kiegészítik a kártyán lévő szöveget. A bemutatás után a csoportok leteszik a képeket a helyes sorrendbe, ezáltal illesztik össze a „képregényt”. A feladat előkészítésénél fontos, hogy úgy alakítsuk ki a szövegeket, hogy az alkalmazkodjon a korosztály tudásához, továbbá az általuk elsajátítandó tartalomhoz. Az alábbi mintaszövegek (lásd 6. melléklet) 5. osztályos tanulók számára készültek.

A *harmadik feladat* során a múzeumban lévő kézbe vehető bemutatóanyagon keresztül megbeszélik miből állt a kelengye, mi került a ládába. Az egyes ruhadarabokat és használati tárgyakat a bemutató ládából veszi ki és mutatja be a múzeumpedagógus (például: viselőruhák, díspárnák, ágytakarók, lepedők, kendők, abroszok, továbbá törülközők, tarisznyák, zsákok, kendők). A *negyedik feladatban* a látottak alapján minden csoport választ egy ruhaneműt, majd a kiállításban megkeresi az ilyen típusú tárgyakat.

Végül megbeszéljük a felmerülő kérdéseket, összegezzük a tapasztalatokat. Visszatérve az iskolába a következő napokban tovább mélyíthetjük a szerzett tudásanyagot, a megélt élményeket. A gyermekek lerajzolhatják, megfesthetik élményeiket, akár táncházat is rendezhetnek népviseletbe öltözve.

Összegzés

A néhány évvel ezelőtt még gyermekcipőben járó, a nevelés és muzeológia határterületén létrejött múzeumpedagógia manapság már népszerű és széleskörű módszertanra építő diszciplínaként működik. A hagyományos pedagógiai módszerek mellett a múzeum falai között számos olyan módszer is alkalmazásra kerül, illetve alkalmazásra kerülhetne, melyek elősegítik a szórakozva tanulást, hatékonyabbá tehetik az ismeretszerzést (Kárpáti, 2009; Takács, 2013, 2015; Kolosai, 2019). A múzeumpedagógiában alkalmazott módszerek természetesen a kiállítás természetétől, a helyszín adottságaitól, a résztvevők életkorától, a múzeumpedagógus kreativitásától egyaránt függenek.

Tanulmányunk középpontjában a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum múzeumpedagógiai foglalkozásainak kutatása állt, mindenekelőtt a múzeumpedagógiai foglalkozásokon alkalmazott módszereket vizsgáltuk. A kutatás során kiderült, a múzeum múzeumpedagógiai programjai népszerűek. A pedagógusok és a múzeumpedagógusok között már van rendszeres kooperáció, akkor is, ha az legtöbbször technikai információcsere. Ugyanakkor módszertanilag a foglalkozások nagy része hasonló. A múzeumpedagógusok elsősorban az interaktív előadás, valamint a megbeszélés módszerét alkalmazzák, kiegészítve azokat tárgyak bemutatásával, kézre adásával, kézműves és/vagy alkotó tevékenységgel. A tanulmány elején ismertetett, a hazai múzeumpedagógiai kínálatban már alkalmazott módszerek közül, a kaposvári Rippl-Rónai Múzeumban viszonylag keveset használnak. Az általunk összeállított, a tanulmányban bemutatott mintaprogram célja, hogy elindítsuk a szakmai gondolkodást, mutassunk kooperatív módszerre építő megközelítést a múzeumpedagógusoknak, valamint a helyi pedagógusoknak. Kutatásunk alapján úgy gondoljuk, a múzeumpedagógia további fejlődése szempontjából fontos, hogy a pedagógusok lelkesebben, bátrabban tervezzenek saját programokat (is) a gyerekek múzeumlátogatásához. A kutatás eredményei elsősorban a múzeumpedagógiai programok módszertani megújításában hasznosulhatnak.

Irodalom

- Balassa, I. & Ortutay, Gy. (1982). A kender és a len feldolgozása. In Balassa, I. & Ortutay, Gy. (Eds.), *Magyar Néprajz. III Kötet* (pp. 341–368). <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/03/72.html> (2020. 06. 15.)
- Bánki, Zs. & Ruttkay, Zs. (2020). Digitalizált gyűjtemények oktatási hasznosítása. In Pacsika, M. (Ed.), *Múzeumi iránytű 24. Digitális múzeumi tartalmak a köznevelés szolgálatában* (pp. 75–96). Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ.
- Cseri, M. (2009). Az ismeretátadás, a múzeumpedagógia helye és szerepe a magyar múzeumokban. In Bereczky, I. & Ságghi, I. (Eds.), *Szórakoztatva tanulni, tanulva szórakozni! Projektmódszer a múzeumpedagógiában* (pp. 4–6). Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Képzési Központ.

- Fegyverneki, G. (2020). Az infokommunikációs eszközök kreatív felhasználási lehetőségei a múzeumpedagógiában. In Pacsika, M. (Ed.), *Múzeumi irányítói 24. Digitális múzeumi tartalmak a köznevelés szolgálatában* (pp. 63–74). Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ.
- Hajnal M., H. (n.d.). *Múzeumpedagógia az óvodában*. <http://jovoiskolaja.hu/oviparade/pedagogia/> (2013. 05. 31.)
- H. Molnár, E. (2012). *Kooperatív módszerek a gyakorlatban. Szövegértés – szövegalkotás – anyanyelvi tapasztalatszerzés. Módszertani kézikönyv tanító szakos hallgatók és gyakorló tanítók számára*. http://eta.bibl.u-szeged.hu/1502/1/kooperativ_modszerek.pdf (2020. 07. 18.)
- Horváth, A. (n.d.). *Kooperatív technikák, Hatékonyság a nevelésben*. OKI Iskolafejlesztési Központ.
- Kagan, S. & Kagan, M. (2009): *Kooperatív tanulás. Ökonet*.
- Kárpáti, A. (2009). Tanulásemelvények és múzeumi tanulás. In Vásárhelyi, T. & Kárpáti, A. (Eds.), *A múzeumi tanulás kézikönyve* (pp. 75–80). Továbbképző tanfolyami jegyzet. Magyar Természettudományi Múzeum, ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Információtechnológiai Központ.
- Kolosai, N. (2019). Óvodások a múzeumban. In Boros, T. (Ed.), *Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* (pp. 1–17). Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ. https://mokk.skanzen.hu/admin/data/file/20200416/kolosai_n_ovodasok_a_muzeumban.pdf (2020. 04. 14.)
- Koltai, Zs. (2011). *A múzeumi kultúráközvetítés változó világa. A múzeumi kultúra-közvetítés pedagógiai és andragógiai szempontú vizsgálata*. Gondolat Kiadó.
- M. Nádas, M. (2010). *A projektoktatás elmélete és gyakorlata*. Génusz Könyvek.
- Németh, A. & Skiera, E. (1999). *Reformpedagógia és az iskola reformja*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Orbán, J. (2011). *Kooperatív technikák. Az együttműködő tanulás szervezése*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/koop_tech_oj/a_kooperativ_tanuls_interdiszciplinaris_nzpzntja.html
- Tancz, T. (2009). *A kooperatív módszerek betűrendes mutatója*. Pécsi Tudományegyetem BTK, Neveléstudományi Intézet. Romológia és Nevelésszociológia Tanszék. http://www.bata.hu/integralom4/szakmai_muhely_elemei/a-kooperativ-modszerek-beturendes-mutatoja.pdf (2020. 07. 15.)
- Takács, A. (2008). Irány a múzeum! Múzeumpedagógia a gyakorlatban, avagy egy jó kapcsolat kezdetei múzeum és egyetem között. In *Új utak, módszerek, nézőpontok a pedagógiában* (pp. 51-52). Képzés és Gyakorlat Konferenciák II. Absztraktkötet, Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Kar.
- Takács, A. (2013). A művészeti nevelés jó gyakorlatai hazai múzeumokban. Múzeumpedagógia a pedagógusok nélkülözhetetlen eszköztára. *Gyermeknevelés*, 1(2), 48–56. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2013.2.48.56>

- Takács, A. (2015). Múzeumról, tanulásról, élményről...azaz a múzeumpedagógiáról pedagógusoknak. In Gombos, P. (Ed.), *A művészet és a kultúra befogadásának alapkérdései. Filozófiai, pszichológiai és pedagógiai aspektusok* (pp. 65-87). Kaposvári Egyetem.
- Tóth-Mózer, Sz. & Misley, H. (2019). Digitális eszközök integrálása az oktatásba. Jó gyakorlatokkal tantárgyi példákkal, modern eszköztákkal. In Szivák, J. Csányi, K. (Eds.), *Mindenki Iskolája*. Eötvös Loránd Tudományegyetem. http://mindenkiiskolaja.elte.hu/wp-content/uploads/2019/09/Digit%C3%A1lis-eszk%C3%B6z%C3%B6k-integr%C3%A1l%C3%A1sa-az-oktat%C3%A1sba_INTERA.pdf (2020. 07. 19.)
- Vásárhelyi, T. & Sinkó, I. (2004). *Múzeum az iskolatáskában*. Nemzeti Tankönyvkiadó.

Hivatkozás weboldalakra

- Déri Múzeum – Oktatási segédanyagok. <http://www.derimuzeum.hu/targymesek> (2020. 07. 07.)
- Magyar Természettudományi Múzeum, Virtuális múzeum <http://www.nhmus.hu/hu/NatEu#tanosveny> (2020. 07. 01.)
- Menjünk múzeumba! Segédanyag a múzeumpedagógia módszertanához. <http://www.derimuzeum.hu/deri/mped/muzeumpedagogia-modszertan.pdf> (2015. 10. 05.)
- Mikszáth Kálmán: A néhai bárány szereplői – Sulinet Tudásbázis <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/magyar-nyelv-es-irodalom/irodalom/irodalom-5-osztaly/mikszath-kalman-a-nehai-barany/mikszath-kalman-a-nehai-barany-cimu-novella> (2020. 07. 15.)
- Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum. <http://www.smmi.hu> (2019. 03. 13.)
- Skanzen – Szabadtéri Néprajzi Múzeum. <http://skanzen.hu/?fm=2&am=39&dd=201> (2015. 10. 05.)
- The British Museum – In learn. www.britismuseum.org/learning.aspx (2013. 04. 08.)

Mellékletek

1. melléklet

Interjúkérdések pedagógusoknak múzeumpedagógiához kapcsolódóan

- Évente hányszor mennek a gyerekekkel múzeumba?
- Mi alapján választják ki a programot?
- Saját programot, múzeumi órát tartanak, vagy a múzeum által kínált foglalkozásokból választanak?
- Saját program esetén:
 - Mi a programtervezés alapja?
 - Hányszor látogatnak el előtte a múzeumba?
 - Felveszik-e a kapcsolatot a múzeumpedagógussal?
 - Hogyan kapcsolják össze a foglalkozást a tananyaggal?
 - Hogyan történik a múzeumi óra előkészítése és lezárása?
- Múzeum által kínált program esetén:
 - Mi alapján választják ki a programot?
 - Felveszik-e előtte a kapcsolatot a múzeumpedagógussal?
 - Kérnek-e részletes tájékoztatást a programról?
 - Hogyan zajlik a múzeumlátogatás előkészítése és lezárása?
 - Hogyan kapcsolják a foglalkozást a tananyaghoz?

2. melléklet

Interjúkérdések a múzeumpedagógusoknak

- Mely foglalkozások kidolgozásában és tartásában vesz részt?
- Ezek közül melyek a legsikeresebbek?
- Milyen módszereket használ a foglalkozás során?
- Hetente hány foglalkozást tart?
- Felveszik-e Önnel a kapcsolatot a tanárok a látogatás előtt?
- Miről érdeklődnek a foglalkozás előtt?
- Ön szokott-e kérni előzetesen információt a pedagógusoktól a csoportra vonatkozóan?
- Kértek-e már segítséget Öntől pedagógusok múzeumi foglalkozás tervezéséhez?
- Mennyire nehéz vagy könnyű bevonni a tanulókat a foglalkozásba?
- Vannak-e rendszeresen múzeumba járó pedagógusok, akik mindig hozzák a tanulókat?
- Vannak-e információi a múzeumi foglalkozás előkészítéséről és lezárásáról?

3. melléklet

Mikszáth Kálmán: A néhai bárány című meséje

Az napról kezdem, mikor a felhők elő harangoztak Bodokon. Szegény Csuri Jóskának egész hólyagos lett a tenyere, míg elkergette a határból Istennek fekete haragját, melyet a villámok keskeny pántlikával hiába igyekeztek beszegni pirosnak.

Minden érezte az Isten közeledő látogatását, a libák felriadtak éji fekete-lyeiken, és felrepülve gágogtak, a fák recsegve hajladoztak, a szél összesöpörte az utak porát, s haragosan csapkodta fölfelé.

A Csökéné asszonyom sárga kakasa fölszállt a házfedélre, és onnen kukorikolt, a lovak nyerítettek az istállóban, a juhok pedig egy csomóba verődve riadoztak az udvarokon.

Hanem a harangszó, mely fönsségesen rezgett a viharban, egy kis eső híján, s az is inkább használt, mint ártott, elfordította a veszedelmet. A kísértetiesen szaladó búzavetések és kukoricaszárak megállottak, lassanként kitisztult az ég, s csak a megdagadt Bágy hömpölygő vize, mely szilajon, zúgva vágatott el a kertek alatt, mutatta, hogy odafönn Majornok, Csoltó környékén nagy jégeső volt, vagy talán felhőszakadás.

No, ha most ez egyszer ki nem csap az a patak, s ki nem önti a bodokiakat, mint az ürgét, akkor mégis jó dolog keresztény katolikus falunak lenni - lutheránus vidéken.

Megnépesült a part, s itt-ott megvillant egy-egy ásó vagy kapa. Az öreg Sós Pál még csáklját is hozott. A gazdák barázdákban eresztették a folyóba az esővizet. Csak aztán vissza ne térjen többedmagával! Piszkosan hömpölygött alá az ár, s a partok tömött fűzfabokrairól nemcsak a leveleket tépdelte le alul, de a kérget is lehámozta, itt-ott kirepedt az olvadékony földből egy darab, s elmállotta vízekben. Hajnalra szélesebb csipke szélei majd a határt, s a cikkcakkjai is újak lesznek!

Gerendák, ajtók és mindenféle házeszközök úsztak a hullámokon, szakajtó, zsúp és ablaktábla. (Egész házakat mosott el a víz valahol!) Azután jött egy petrence, utána pedig valami négyszögletes tuskót gurítottak a habok... A holdfény éppen oda vágódott. Nem tuskó biz az, de tulipántos láda, s nini, egész csuda, milyen szépen ül ott a tetején egy picike bárány.

Az ám, most ,hogy im a partnak hozza a szél, Tóth-Pernye Jánoséktól egészen jól látszik, amint két hátulsó lábát alászedve, az elsőlabacskaival megkapaszkodik. Szép patyolatgyapjas, két fekete folt van a hátgerincén, piros pántlika a nyakában. Nagyon szerethette valahol valaki!

Olyan türelmesen ül az ide-oda billegő jószágon, mintha jószántából hájókáznék, s ha mekken is néha, csak azért, mert éhes. Pedig itt még ehetik is, ha a láda bolondjában utoléri a petrencét. Nincs valami messze... amott fordul ni, a Périék pajtájánál! Nosza, szaladj hát után, öreg láda!

Nézték egy darabig, hogy majd csak előbukkan a kanyarodónál, de meg nem láthatták. Elnyelte nyilván a sötétség, vagy hogy talán Sós Pál uram fogta ki útközben a csákljával...

Hanem hát azt mondja ökgiyelme, hogy ott volt ugyan, de színét se látta a jószágnak, ami úgy is van akkor, ha olyan módos, tekintélyes ember állítja, ki már az idén is kevesellte a mezőbírói hivatal, mert öregbíró lesz, ha élünk, esztendőre ilyenkorra.

Ámbátor, ha már szóba jött az a bárány, mégis furcsa eset, hogy míg a felsővégen mindenki tud róla, Sós Pálék kertjénél egyszerre nyoma vész, az alsóvégiek közül már nem látta senki.

Amennyi itt a rossz nyelv, még mindjárt másnap, ott a hálaadó misén is csak addig pihentek, míg az imádságoskönyvek leveleit nyálazták, ahol pedig az Úr kímélő kegyelemét kellett volna inkább megköszönni, amiért nem süjtotta a falut... de amennyi itt a rossz nyelv, százan is kinyújtják lapát, hogy a mások becsületét hordják el rajta.

Nyomban nekiestek a gyanúsítással Sós Pálnak: csak ő húzhatta ki, senki más, a ládát! Hanem, hiszen, az Isten nem alszik, rossz tűz el nem alszik, nem marad ez annyiban.

Kerül annak gazdája akárhonna! Súgtak-búgtak, hogy (ugyan ki szopja az ilyeneket az ujjából?) ennyi meg annyi tömérdek érig ezüsttallér volt a ládában. Ami igaz, igaz, lehet az öregnek is tarka macskája, mert a „nagyitalú” Mócsik György, a gózoni szűcs olyasfélét mondott a minap ittjártában, hogy ebben a dologban, ha nem volna lakat az ő száján... Ki tudhatja hát? De az már egyszer mégis bolond beszéd, az ezüsttallérokról.

Nem volt abban a ládában egy veszett garas sem, hanem (ma már tudjuk) benne volt a szép majornoki Baló Ágnes kelengyéje: három perkálszoknya, négy szélből az egyik, hat olajos kendő, nyakba való kettő, ezüstcsatos mellény, tíz patyolat ingváll s azonfelül a mente meg egy rámás csizma, újdonaúj, még a patkó se volt ráverve. Szegény Baló Ágnes, benne volt abban a ládában mindene!

Hogy az ár elmosta a csőszházat, elmosta a házasságot is. Gúnya nélkül nem léphet az oltárhoz szégyenszemre. Már mindene megvolt. pedig beh keservesen, mint cseléd szerezte, minden ruhadarabot egyenkint. Szüretre lett volna meg a dolog, legalább úgy mondta az utolsó szombatn maga a vőlegény - de most már vagy lesz valamikor, vagy sem.

Bezzeg a búbánat venné fel a Baló Mihály házát, ha a ház megvolna, ha nem éppen amitt venné fel, mert a víz felvette. Ágnes majd kisírta két ragyogó szemét, pedig legalább ő vigasztalná azt a szegény Borcsa gyereket, kinek a báránya veszett el gonoszul, a tarka cukri bárányka, akivel együtt játszott, együtt hált... Jó, hogy a cudar Bágy elöntötte a rétet is... úgyszincs már, aki se-lyemfüvet megegye, mert a kedves, az édes Cukri bárány oda lett...

Milyen szépen rázogatta a farkát még az utolsó nap, ugrándozott ott künn a verőfényben. Borcsa picike tenyerét hogy megnyalagatta, jámbor szemével nyájasan bámulta, mintha érezné, hogy utoljára látja! De hátha megkerül, hátha visszahozzák?

Jött is hetek múlva valami nesze az úszó ládának, amelyiken egy bárány ült, makacsul, mintha őrizné. Látták Csoltón, sőt még Bodokon is, körülbelül éjfélre vitte odáig a haragos folyó.

No ez, ha úgy igaz, nem lehetett más, mint a Baló lányok kincse! El is indult Baló Mihály azonnal. Majd kikeríti ő a lányai igaz jószágát, ha térdig kopik is a lába.

S így esett meg a csúfság bodokon, hogy a legmódosabb ember házát kikutatták, Istenem, de csak nagy úr is törvény! Maga volt ott a bíró meg a tizedes, mert Baló Mihály, a pletyka után indulva, a hatalomhoz fordult. De nem volt foganatja: semmit sem találtak a Sós-portán. Bosszúsan indult haza Baló, lányai egész a határig eleibe jöttek, ha vásárba lett vón, se várhatnák jobban.

– Megvan-e a bárány? – kérde Ágnes fojtott hangon. Jaj, dehogyis merné a ládát megkérdezni előbb! Még tán el is ájulna, ha hirtelen azt hallaná, hogy megvan.

– Se a bárány, se a láda. Pedig mindent kikutatott a bíró annál az embernél, akire gyanakszom.

Apróra elbeszélte, amit tudott. Ágnes a szép fejét rosszállóan csóválta.

– Kend az erő, a hatalommal ment ellene, most én megyek, a gyenge - szólt dacosan -, és a furfang lesz a fegyverem.

Csak a gyermek nem szólt. Pedig még ő is ott állt: a leggyengébb. Egy hétig járt oda Ágnes, kutatott, fürkészt, fűt-fát kikérdezett. Gózonban is megfordult, hol egy lánya van férjnél Sós Pálnak, hátha ott lesz a ruha. De nem ment semmire, sőt még tetejébe meg is betegedett, kocsin kellett érte menni Bodokra.

Hát lám, hiába volt az Ágnes útja is. Nem segített sem a hatalom, sem a furfang. A gonoszok ereje nagyobb ezeknél. Hanem ha tán elindult volna az igazság, nem áruhában, nem kerülő úton, nem pallossal, hanem pusztá kézzel?... Le kellett most már mondani a reményről is. Kár volt akár egy szalmaszálat is keresztültenni ebben a dologban; mert csak rosszabbra fordul. Nemcsak a hozománya van oda a szegény Ágnesnek, hanem most már az egészsége is.

Ahogy érte mentek, vánkost és dunyhát téve a kocsiülésbe, Boriskát is magával vitte az öreg, hadd lásson egy kis világot ő is. Nyolcéves innen-onnan, s még nem volt ki soha a faluból, nagyon anyás... vagy mit is beszélek, hiszen rég nincs már anyja szegénynek!

Nagyobb volt az ijedelem, mint a betegség, amint, nehogy a kocsi meg rázza, gyalog mentek mind a hárman a kövezett nagy utcán keresztül, hogy a haranglábnál majd felülnek. Ágnes olyan könnyedén lépdelt, hogy akár házáig kibírná. Bizony isten, kár volt a kocsiért!

Hát amint a Csorba Gergelyéktől befordulnak, a Kocsipálék csüre mögül egyszer csak szembejön az egész előjáróság meg a főemberek, köztük Sós Pál uram is, ünnepiesen felöltözve, újdonaúj ködmönben, mely panyókára fogva lógott a válláról. Igaz biz'a - az új templomot szentelték itt föl a mai napon. – Nézd, Boriskám! Nézd meg jól azt a hosszú hajú, magas embert - sűgja kishúgának Ágnes -, az vitte el a Cukrit.

Éppen a községházához értek őkegyelmeik, s minthogy Sánta-Radó Ferenc uram azt találta megjegyezni a földélre, hogy új zsúp kellene rá, meg-

állottak a falu hatalmasai, s műértőleg nézegették az ócska eszterhaját. Már csak különös az, hogy minden kopik a világon, még a községháza is!

Borcsa félénken nézte meg azt az embert, nagy, kék szemei tele lett könnyel!

– Ne rángass hát! – förmedt rá Ágnes, s eleresztette a kezét.

– Nem én... csak megrezzentem... Mintha a Cukrit láttam volna felém szaladni a levegőben.

Eközben ők is odaértek a faluházához. Baló Mihály uram dicsértesséket mondott és továbbment, Ágnes nemkülönben. De nini, az a bolond gyerek, a bizony odamegy egész közel, s még meg is szólítja azt a hatalmas embert. Ejnye no, mire való az!

– Bácsi! – szólt csengő szelíd hangon. – Adja vissza a bárányomat.

A tanácsbeliek összenéztek. Kié vajon ez a szép, szomorú arcú leányka?

– Adja vissza a bárányomat! – ismétlé, és a vékony gyermeki hang úgy süvített a levegőben, mint egy parittyakő. Sós Pál odanézett fanyarul, azután megigazította hátul palócosan fésűre fogott, deres haját, s nyájasan kérde:

– Miféle bárányodat, fiacskám?

– Az én Cukri bárányomat, a két fekete folttal a hátán, piros pántlikával a nyakában. De hiszen tudja maga nagyon jól...

– Nem láttam én a te bárányodat soha – szólt szemlátomást kedvetlenül. – Takarodj innen, azt mondom... Aztán odafordult a tanácsbeliekhez.

– Biz ez már régi fedél, bíró uram, becsurog biz ezen...

– Be ám, de a kelmed fedelén is nagyon becsurog, úgy nézem.

Alighanem lyukas az valahol, Sós Pál uram.

Fülig vörösödött ökgyelme a bíró gúnyos vádjára.

– Esküszöm, bíró uram, ebben a báránydologban...

A gyermek bámészan nézte a jelenetet, amint ingerülten hátrább taszítá ködmönét, s kezét elvonnván alóla, felemelte két húsos ujját az égre.

– Esküszöm kendtek előtt, itt a szabad ég alatt, az egy élő Istenre...

A gallérszinór megereszkedvén a rántásban, magától oldózott, s a nehéz új ködmön kezdett lassan-lassan lefelé csúszni, mígnem a csipőktől egyszerre lecsapódott a földre.

Boriska sikoltva egy szökéssel termett a leesett ruhadarabnál. Mindenki ránézett. Még a vén Sós Pál szájában is ott akadt a következő esküszó. Jó is, hogy ott akadt.

– Cukri! Kisbáránykám! - kiáltott fel a leányka fájdalmasan.

Lehajolt. Fejecskéjét odaszorította, ahol a bélésen két barna folt látszott... Ügyes szűcsmunka és szép tisztára mosott báránybőrből volt az egész bélés, hanem az ismerős közepe mégis a legkülönb.

A kis Baló Borcsa könnyhullatásával még tisztábbra mosta.

4. melléklet
Tematikus képek a csoportbontáshoz

5. melléklet

A tanulmányban bemutatott mintaprogram 3. feladatának tevékenységei csoportonként

Vetés.

*Képek forrása: <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/5-1329.html>,
<https://hu.depositphotos.com/51878165/stock-photo-flax-crop-saskatchewan.html>
<https://www.origo.hu/tafelspicc/20141118-feltamad-a-magyar-kender.html>
 (2019. 05. 30.)*

A képhez tartozó ismertető szöveg

A kenderet és a lent a legjobb minőségű földbe vetették. A falvak határában, általában közel a településhez, egy területen jelölték a kender vetési területét. (Ennek az emlékét őrzik a ma is oly gyakran előforduló *kenderföldek*, *kenderszer* dülőneveink.) A kendernek és a lennek szánt területet alaposan meg kellett művelni. Kétszer, sőt háromszor megszántották, majd simára boronálták. Általában kétévenként trágyázták. A vetés a férfiak dolga volt. A vetés módja jórészt megegyezett a gabonavetés helyi módjával: a kendermagot vetőlepelből (Dunántúlon és az északi dombvidéken) vagy vetőzsákból (Alföldön) vetették. A vetéshez országszerte igen sok mágikus cselekedet tartozott, amelyek mind a jó termést voltak hivatva szolgálni. Azért, hogy az elszórt magot a madarak ne szedjék ki a földből (pl. vetés közben nem szabad beszélni, három szem magot a nyelv alatt kell tartani, a vetőköténybe bezárt lakatot kell tenni stb.). Azért, hogy a kender és a len magasra, hosszú szálúra nőjön (például telihold idején kell vetni, vetés közben nagyokat kell lépni, vetés után magasra kell ugrani, magasra kell feldobni az üres vetőzsákokat stb.). Azért, hogy szép fehér rostja legyen a kendernek, például fehér vászonruhában kell vetni, liszteszsákból kell a magot szórni, a vető embernek reggelire rántottát kell ennie (Balassa & Ortutay, 1982).

Nyűvés.

A képhez tartozó ismertető szöveg

A földbe került mag tizenkét, tizennégy hétre a vetés után beérett. A betakarítás módja minkét növénynél a *nyűvés* (*nyűvés*) volt, azaz a len és kender-szálakat kézzel, gyökerestül szaggatták ki a földből. Először tehát szálanként kiválogatva a magasra nőtt virágos növényt nyűtték ki, és vannak adataink arra, hogy valamikor a kender magasság szerint külön – szinte rétegenkénti – kinyűvése és ilyenén való csoportosítása általános lehetett. Nyűvéskor „előbb a magasabb szálakat fogja marokra, kitepi, a földhöz vagy lábbelije orrához veregeti, hogy a töve megszabaduljon a rátapadt rögtől. A markot a földre rakosgatja, 5-6 markot egy csomóba. Ez egy fű (fő) kender. Ezután az alacsonyabb szálak nyűvéséhez fog. Ezeket elválasztják a magasabb növésűektől és külön fűkbe kötik. A magasabb rend neve *kender*, az alacsonyabbé *berzenye*. Ha szép magas a kender, elválaszthatnak több berzenyét is. Van olyan esztendő, mikor a kendernek 2-3 berzenyéje van”. A tavasszal vetett lent július elején, a nyáron vetettet október elején nyűtték. Nyűvés közben két, három, esetleg négy markot összefogva *kévébe* kötöttek, majd az egész termést így hagyták kint a földön szikkadni az áztatóba vitelig (Balassa & Ortutay, 1982).

Áztatás.

<http://www.torokkoppany.hu/fenykepek/regi-kepek-torokkoppanyrol/munka/kender-aztatas-a-patakban.html> (2019. 05. 30.)

A képhez tartozó ismertető szöveg

A kender és a len áztatása parasztságunknál mind álló-, mind pedig folyóvízben egyaránt szokásos volt. Gyakran természetes tóban áztatták, sokszor gödröt ástak (áztatás gödörben), és a talajvíz vagy az esőzések következtében összegyűlt víz áztatta meg a kendert. Folyóvizeknél főleg a part melletti sekélyebb és lassú mozgású vízben jelölték ki az áztatók helyét. Nagyobb folyóknál a holtágak vagy az árterületeken megmaradt vizek szolgálták áztatóhelyül. Ahol nem volt a közelben áztatásra alkalmas víz, a szomszéd, esetleg harmadik, negyedik faluba, távolabbi áztatóhelyekre is elvitték szerkéren.

Beható vizsgálatok arra utaltak, hogy a különböző áztatóvizekhez nem kapcsolódtak azokat jellemző, speciális áztatási formák. Így nem látszott eredményesnek a kenderáztatás kérdésében folyó- és állóvizek szerinti kategóriákat felállítani.

A Dunántúlon jelentős lentermelés és ennek megfelelően ugyancsak jelentős lenfeldolgozás volt, míg az Alföldön mindig a kenderé volt a hangsúlyos szerep.

Nyolc, tíz, tizenkét nap alatt – a víz hőmérsékletétől függően – a kender is, len is megázott. Már egy hét után kiment valaki a családból, és az ázó csomóból négy-öt helyről egy-egy szálat kihúzott, mintát, *látót vett*. Otthon a család nőtagjai aztán próbálgatták: törték, ujjaik körül csavarták, tenyerük között morzsolgatták, hogy eléggé ázott-e már. Vigyázni kellett, mert a kellően meg nem ázott kenderről, illetve lenről nem vált le a fás szövet, a *pozdorja*, a túl ázott rostok pedig gyengék voltak, szakadoztak (Balassa & Ortutay, 1982).

A rostok puhítása

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-277.html> (2019. 05. 30.)

A képhez tartozó ismertető szöveg

A megázott kender- és lenkórók teljes kiszáradása után következett a törés. Bár az első, durvább megtörés után került sor a lenrost tisztításának második műveletére, a *harmatoztatásra* vagy *harmatra tevésre*, mégis mint alapvetően az áztatáshoz kapcsolódó munkát itt kell megemlítenünk. A törőmunkák legáltalánosabb eszköze a tiló. Az eszköz lényegében két, párhuzamosan egymás mellett húzódó deszkaél, amelyek közé egy harmadik deszkaél jár az egyik végén rögzített csap segítségével. Az egykarú emelő módjára működő törőszerszám szabadon mozgó karját a két párhuzamos deszka közé beverve törik meg a deszkaélek szögébe helyezett kender- és lenkórót. A már megtört, pozdorjaszilánkjaitól is nagyjából megtisztított kenderrost további megmunkálásának, a rostok puhításának az eszköze a kalodás kenderdörzsölő (Balassa & Ortutay, 1982).

Rostfésülés

<http://www.torokkoppany.hu/fenykepek/regi-kepek-torokkoppanyrol/munka/ken-der-aztatas-a-patakban.html> (2019. 05. 30.)

A képhez tartozó ismertető szöveg

A rostfésülésre használt eszközt leginkább *gerebennek* hívják. A szegrózsás *gerebennek* kovácsolt szegekkel sűrűn teletűzdelt korong alakú falapból és az ennek tartására szolgáló hosszúkás deszkából állnak. Munka közben a rostcsomót belevágták a szegek közé, majd oldalra húzva „szakították”. Többszöri belevágás után a kézben maradt szálak simák, tiszták lettek. Gyakran nemcsak egy közepes sűrűségű szegrózsás rostfésülőt használtak, hanem először a szagatáshoz egy ritkábbat, majd utána a fésüléshez egy sűrűbbet. A rostanyagot a fésüléssel különböző minőségi csoportokba választották szét, hogy az ezekből font különböző finomságú fonalakból a legválasztékosabb vászonféleségeket állíthassák elő.

A dunántúli faluk rostfésülő és -minősítő gyakorlata, amely szerint egy szegrózsás eszközön két minőségi csoportba, egy jóba (*szála*) és egy rosszba (*kóc*) osztályozták a rostot. A készített minőségi csoportok száma természetesen összefügg az alkalmazott fésülőeszközök számával is (Balassa & Ortutay, 1982).

Fonás és szövés.

<https://hu.museum-digital.org/portal/index.php?t=objekt&oges=458478>,
Vargyasi Levente. <http://www.mestersegek.ro/craft/10/> (2019. 05. 30.)

A képhez tartozó ismertető szöveg

A kender, len fésüléssel rendezett, rostos, szálas anyagát fonallá kell sodor-
ni. E munka alapvető eszköze a kézzel pörgetett orsó, illetve a lábbal hajtott
rokka. A fonás három összefolyó mozzanatból áll: a szálhúzásból (bal kézzel
a rostcsomóból), az alapsodrásból (ugyanezen kéz három első ujjával) és a
fonal teljes besodrásából (a jobb kéz pörgette orsóval, illetve a rokkával). A
megfont fonalat a kéziorsóról (vagy a rokka orsójáról) a motollára vezetik
fel, hogy ezen lemérjék a kész fonal mennyiségét. Ezután a nagy motringot
leemelik a motolláról, és kimossák a szennyeződést a fonalból. A fonalak ki-
mosását mindig a szabadban végezték. Legalkalmasabb volt erre egy patak
vagy egy folyó, esetleg egy tiszta vizű tó a falu határában. Ennek hiányában
a kút mellett mostak. A fonalkötegeket megszáritás után gombolyították,
majd szövőszéken szőtték.

6. melléklet

Fogalomleírások

kelengye: A menyasszony vitte magával a házasságkötéskor. Elsősorban
vászon neműből állt: ruhák, párnák, takarók, lepedők, kendők, abroszok, tö-
rölközők, és a ruhanemű tartására szolgáló ládák, bútorok. A kelengye meg-
alapozta a fiatal pár háztartását.

hozomány: Saját tulajdon, amelyet egy személy magával visz egy közösség-
be, házasságba. Ingó vagy ingatlan vagyon, amelyet a menyasszony házasság-
kötéskor a férje házához visz. Főleg ruhaneműk, és az otthon szepítéséhez kel-
lő ruhaanyagok tartoztak ide, mint például a terítő, abrosz, függöny. Néhány
helyen beleértették ezeknek a holmiknak a tároló szekrényét, ládáját is.

móring: jegyajándék, kelengye, hozomány. A bajor-osztrák *morign* ('reg-
gel, holnap') magyar fejleménye, az irodalmi német *Morgengabe* ('jegyaján-

dék, hozomány’) jelentése alapján; ez a *Morgen* (‘reggel’) és *Gabe* (‘ajándék’) elemek révén arra utal, hogy régen a vőlegény a nászéjt követő reggel nyújtotta át a jegyajándékot, illetve vette át a hozományt.

stafírunng: Régen a lányokat férjhezmenetelkor kistaafirungozták. Elsősorban vászonneműből állt: A lány hozományát, staférunngját a lakodalom után vitték a fiús házhoz. „*Olyan nem volt, hogy egy lánynak ne legyen kelengyéje, mert akármilyen szegény volt a család, földje volt. Tudott vetni kendert. Azt megfonták, szőtték.*”

láda: tárolóbútor, mely lényegében hasáb alakú, felnyitható tetejű, fűrészelt, gyalult deszkákból gyártott láda. A láda eredetileg kelengyebútor volt, s ennek megfelelően főleg festett virágozással faragással díszítették. A láda neve vagy a kelengyebútor voltára utalt (*menyasszonyi láda, hazai láda, kiadó láda, ruhásláda*) vagy a díszítésre (*tulipános, tulipántos láda, rózsásláda*), esetleg elején vagy tetejének belsejében feltűnően elhelyezett évszámra (*annósláda*) (Balassa & Ortutay, 1982).

Schlichter-Takács, A. & Csimáné Pozsegovics, B.

Re-thinking of museum education- Examining and Renewing of methods of Rippl-Rónai Museum's education program

The use of non-conventional methods, the breaking away from the classroom as the sole site teaching and learning is now common practice in education. The unique context of the museum and the pedagogical potential of exhibitions offer a wealth of opportunities to facilitate the learning processes of children (Takács, 2013, 2015; Kárpáti, 2009). Informed by the principle of 'education through entertainment', the diverse methodology of museum education allows the material to be appropriated experientially. In our research, we examined the schools programmes of Rippl-Rónai Museum with special attention to the methods used therein. We participated in 21 sessions, and interviewed museum and school teachers as well. Finally, using the data thus gathered, we created a model programme which could inspire and help museum and school teachers to design subsequent sessions in the museum.

Keywords: museum education, teaching methodology, edutainment, learning outside the classroom

Schlichter-Takács Anett: <https://orcid.org/0000-0001-6594-9450>